

Osobní a profesní identita studentů učitelství pro 2. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě UP v Olomouci

Ondřej Duda

Abstrakt

Článek se zabývá charakteristikou, analýzou a klasifikací osobní a profesní identity studenta oborů učitelství pro 2. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě UP v Olomouci, a to z hlediska vztahu k sobě samému, ke studovanému oboru, k univerzitě a fakultě a k budoucí profesi. Výzkumnou skupinu tvořili studenti v závěrečných ročnících studia či čerství absolventi PdF UP. Výzkum byl koncipován jako kvalitativní a výzkumným nástrojem byl polostrukturovaný rozhovor. Zakotvená teorie byla zvolena jako metoda analýzy získaných dat.

Klíčová slova: identita, profese, učitel, učitelství, studium, univerzita, volba profese, povolání.

Personal and Professional Identity of Students of Teaching for the Second Stage of Primary School at the Faculty of Education, Palacký University

Abstract

The article considers the characteristics, analysis and classification of personal and professional identity of students of teacher training programmes at the Faculty of Education at Palacký University in Olomouc, the Czech Republic. Specifically, the exploration identifies one's individual relationships towards oneself, the chosen programme, the faculty, as well as the university. There was a total of 6 graduate respondents in a qualitative research design with a semi-structured interview being the research tool. Grounded theory was the chosen method of data analysis.

Key words: identity, profession, teacher, practice, study, university, profession choice.

DOI: 10.5507/epd.2019.022

Úvod

Formování osobní a profesní identity každého člověka je nedílnou součástí životů, která je ovlivňována několika faktory. Identita však není nijak pevně stanovená entita ani definovatelná či jednoduše popsateľná. K pochopení procesu utváření osobní identity je zapotřebí chápat identitu jako sociální nebo individuální konstrukce či nástroje k vypořádání se s proměnlivými podmínkami v našem okolí. Dá se říci, že existují „tři pojetí identity vycházející ze tří obecných pojetí zkušenosti a z nich plynoucích teorií poznání a sebepoznání; identita jako rigidní forma, identita jako ideální typ a identita jako proud zkušeností“ (Hrdá, Šíp, 2011, s. 13–26). V předkládaném výzkumu se autor ponořuje hloubkově do problematiky identity absolventa pedagogické fakulty. Konkrétním cílem je charakterizovat, analyzovat a klasifikovat osobní a profesní identity studenta oborů učitelství pro 2. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě UP v Olomouci, a to z hlediska vztahu k sobě samému, ke studovanému oboru, k univerzitě a fakultě a k budoucí profesi. Připravenost na pedagogickou profesi a osobnost učitele versus osobní identita jako důležité složky rozvoje profesní i osobní identity studentů pedagogických oborů/budoucích učitelů jsou aktuální témata, o nichž pojednává například Andrysová (2016) v monografii *Osobnostní učitelství*.

1 Metodologie

Výzkumným nástrojem pro sběr dat byl hloubkový rozhovor, který se vyskytuje v kvalitativním výzkumu jako nejčastější metoda sběru dat. Díky hloubkovému rozhovoru dokáže výzkumník zachytit výpovědi v jejich přirozené podobě. Konkrétně byl využit jeden ze dvou typů hloubkového rozhovoru, který se označuje jako polostrukturovaný (Švaříček, Šedlová, 2007, s. 160). Rozhovory byly zaznamenány na diktafon a byla provedena jejich transkripce do písemné podoby. Výzkumu se zúčastnilo celkem 6 informantů (5 žen a 1 muž) – studentů posledního ročníku (2. ročníku navazujícího magisterského studia) či čerstvých absolventů oborů učitelství pro 2. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Výzkumný design byl koncipován jako kvalitativní, metodou analýzy získaných dat bylo otevřené kódování, první fáze zakotvené teorie. Zakotvená teorie, v anglickém originále grounded theory, kterou společně vyvinuli Strauss a Glaser (1967), je uznávanou kvalitativní výzkumnou metodou analýzy dat. Kvůli rozepřím o správném pojetí zakotvené teorie se však autoři rozešli a dále ji modifikovali (Hendl, 2012, s. 243). Tento výzkum se orientuje na základě později vytvořeného pojetí podle Strausse a Corbinové (1999). Zakotvená teorie obsahuje tři druhy kódování – otevřené, axiální a selektivní kódování, které mají za úkol pomoci rozkrýt data tak, aby se dala interpretovat, konceptualizovat a nově integrovat. Metody kódování nejsou pro výzkumníka přesně stanoveny, ale nabízejí možnosti, jak pracovat s textovým materiálem. Analýza vždy začíná otevřeným kódováním a následně se provádí axiální a selektivní kódování. Jak již bylo zmíněno, pro účely tohoto textu byla data výzkumníkem analyzována pomocí otevřeného kódování, kdy se v jednotlivých rozhovorech vyhledávají společné kódy, které jsou pak základem pro vynořující se kategorie.

2 Výsledky výzkumného šetření

Z analýzy rozhovorů byla získaná data rozdělena pomocí kódování do čtyř kategorií:

1. Motivační faktory pro volbu učitelské profese.
2. Vnímání profese učitele.
3. Osobnostní rozvoj absolventa.
4. Studium učitelského oboru na pedagogické fakultě (PdF UPOL).

Kategorie 1: Motivační faktory pro volbu učitelské profese

Tato kategorie je rozdělena na dvě podkategorie:

- a) pozitivní faktory;
- b) negativní faktory.

a) pozitivní faktory

Vlastnosti	Dimenze
Zájem o zvolenou aprobaci	významný – nedůležitý
Změna společnosti	stěžejní – marginální
Pocit uspokojení a seberealizace	vysoký – nízký

Ze všech zmíněných pozitivních faktorů jsme vybrali 3 stěžejní, které se opakovaly u většiny respondentů. Studenti učitelství se v rámci dvouoborového studia zaměřují na své dva hlavní zájmy, které jim pomohly vybrat si budoucí učitelské aprobace. Například respondent č. 3: „*Jedna z mých zálib je celkově anglofonní kultura. Můj druhý obor je hudební výchova, takže se věnuji třeba i textové stránce hudby populárních písní.*“ Je tedy zřejmé, že zájmy a vlastní zkušenost s „tím, co mě baví“ jsou důležitými složkami při rozhodování člověka o své profesní budoucnosti.

B) negativní faktory

Vlastnosti	Dimenze
Plat a finance	významné – nedůležité
Status profese ve společnosti	potřebný – nepotřebný
Přístup žáků ke vzdělání	vyhovující – nevyhovující

U pozitivních faktorů bylo mnoho různých názorů a odpovědí, ale u negativních se většina dotázaných shodla na třech základních demotivačních faktorech. Některé z těchto faktorů znali ještě předtím, než začali studovat učitelský obor, nicméně některé faktory se odkryly až po povinných praxích nebo celkově během studia na pedagogické fakultě. Nejčastější byl plat pedagogických pracovníků, na který respondenti nahlíželi z různých perspektiv. Například respondent č. 6 mluvil o platu z ženského pohledu: „*Ted jsem nad tím uvažovala, že kdybych chtěla jít na mateřskou, tak si musím oddělat určitý počet let, abych vůbec mateřskou měla, což je u nás žen ještě více demotivující, než u mužů.*“ Dalšími zmiňovanými demotivačními faktory jsou status učitelské profese ve společnosti a přístup žáků ke studiu a interakce žák–učitel. Poslední ze zmíněných demotivujících faktorů jsou mnohdy skryté, a ne úplně zřejmé při rozhodování o volbě profese/studia.

Kategorie 2: Vnímání profese učitele

Respondenti se v okolním světě setkávají s různými názory a reakcemi na učitelskou profesi. Sami ale také vnímají profesi učitele z vlastní perspektivy a jsou si vědomi a přijímají fakt, že jsou učitelé.

Vlastnosti	Dimenze
Vlastní sebevědomí z pohledu učitelství	vysoké – nízké
Ztotožnění se s profesí učitele	plně – vůbec
Vliv společnosti na vlastní vnímání učitelské profese	pozitivní – negativní

Každý vnímá učitelskou profesi různým způsobem. Někdo se nechá ovlivnit okolím, jiný nedá na cizí zkušenost a je odhodlaný jít učit bez předsudků. Například respondent č. 4 má nekonkrétní obavy: „*Necítím se být připravena a necítím se nepřipravena. Je o těžké určit. Kdo může říct, že je připraven. Subjektivně si myslím, že bych učení zvládla, nebojím se toho. Realita může být jiná.*“ Z pohledu ztotožnění se s učitelskou profesí mají ale respondenti stejný nebo podobný názor jako respondent č. 2: „*Asi se cítím s profesí hodně ztotožněna.*“

Kategorie 3: Osobnostní rozvoj absolventa

Kategorie 3 se zaměřuje na vlastní rozvoj absolventa a jeho osobnosti během studia vysoké školy z pohledu studenta a po absolvování vysoké školy z pohledu absolventa.

Vlastnosti	Dimenze
Brigády a přivydělávání při studiu	významné – nedůležité
Zapojení do studentského života	aktivní – pasivní
Studijní pobyt v zahraničí	přínosné – nepřínosné
Individuální osobnostní rysy absolventa	vhodné – nevhodné
Plány do budoucna	existující – neexistující

Práce a brigády v oboru při studiu byly významným rozvojovým aspektem nebo rozhodujícím faktorem pro setrvání v učitelské profesi u mnoha respondentů, například respondent č. 3 se svěřuje: „*Už pracuji v Přerově na zdravotnické škole.*“ Někteří respondenti během studia vycestovali několikrát do zahraničí za prací nebo za studiem, což jim pomohlo k rozvoji jejich kompetencí. Respondenti se během studia jen částečně zapojovali do dění na univerzitě, a až na výjimky spíše pasivně. Například respondent č. 5 upřesňuje: „*Nebyl jsem v žádném spolku. Účastnil jsem se několika konferencí, které pořádala pedagogická fakulta.*“ Všichni respondenti mají existující plány a jisté cíle, čeho by chtěli dosáhnout po magisterském studiu. Během rozhovoru respondenti zmiňovali, jak se cítili nebo zachovali v různých situacích. Tyto informace pomáhají výzkumníkovi

formovat různorodou osobnost absolventa pedagogické fakulty. Například respondent č. 1 tvrdí: „*Stojím si za svým názorem... člověk by měl jít vidět ne vzhledem, ale charakterem a vyjadřováním... Umím komunikovat s lidmi.*“

Kategorie 4: Studium učitelského oboru na pedagogické fakultě (PdF UPOL)

Vlastnosti	Dimenze
Vnímání Univerzity Palackého	prestižní – málo prestižní
Vnímání PdF	prestižní – málo prestižní
Přístup učitelů ke studentům	kladný – záporný
Zpětná vazba na výuku	kritická – bez názoru
Potřeba absolvovat více praxe	vysoká – nízká
Kolektiv spolužáků	důležitý – nedůležitý

Vliv na vnímání své identity má podle výzkumníků i ztotožnění se s univerzitou a pedagogickou fakultou. Univerzita Palackého v Olomouci je jejími studenty vnímána jako prestižní, někteří jsou dokonce hrdí, že studovali na této univerzitě, například respondent č. 3 říká: „*Na Univerzitu Palackého jsem hrdá, má velké jméno, jsem ráda, že jsem byla její součástí.*“ Ovšem z pohledu vnímání Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci jsou názory respondentů horší než u samotné univerzity. Například respondent č. 3 popisuje své vnímání pedagogické fakulty takto: „*Pedagogická fakulta, a namyslím si, že jsme jediní v republice, má trochu pochroumanou pověst, jsme odkladiště odpadlíků z filozofických fakult a já nejsem nic lepšího, já jsem odpadlík z filozofické fakulty z Brna.*“

Respondent č. 3 komentuje následovně: „*Možná bych změnila kreditovou dotaci a časovou dotaci některých předmětů. Někdy by bylo potřeba nad předmětem strávit více času, než jej mít pouze jeden semestr a pak to mít až u státnic.*“ Respondenti na studiu vytýkali, že je málo prakticky zaměřené, což je zjevné například z výpovědí respondenta č. 6: „*Rozhodně bych přidala více praxe, už i na bakalářském studiu.*“ a respondenta č. 2: „*Chybělo mi více praxe v rámci studia.*“ Chování se v kolektivu nebo jak se chová kolektiv k jednotlivci, může odkrýt část identity respondenta a jeho následné možné chování v učitelském sboru.

Z výsledků ve čtvrté kategorii vyčnívá fakt, že respondenti se všichni cítí dobře v týmu, kolektivu a ve společnosti lidí, někteří by dokonce nezvládali osamocenou práci. Kolegiálnost vidí jako důležitou vlastnost pedagoga. Každý respondent zmínil klady a zápory studia pedagogického dvouoborového. Respondenti se shodli, že studium bylo spíše teoretické než praktické, což bylo hodnoceno záporně.

Diskuse a závěry

Na každého člověka působí mnoho faktorů, které ovlivňují jeho rozhodování. V životě činíme nespočet rozhodnutí, avšak některá jsou natolik stěžejní, že jejich důsledek ovlivňuje mnohdy celý další život. Takovým rozhodnutím je například i volba oboru studia na vysoké škole. Zvolený obor studia připraví studenta na profesní dráhu a poukazuje na možný vývoj života, jeho práce a potažmo i kvality jedince. V první kategorii je zjevné, že respondenti poukazovali na pozitivní a negativní motivační faktory týkající se jejich volby učitelské profese. Pozitivních bylo zmíněno více, avšak negativní občas převyšovaly ty pozitivní natolik, že by byl respondent ztotožněný s profesí učitele schopný potlačit svoji profesní identitu, nebo alespoň její představu, a volil méně uspokojivé zaměření.

Z druhé kategorie vyplývá, že několik respondentů projevilo nespokojenost se současným stavem a chodem společnosti, a právě proto chtějí být učitelé. Negativní zkušenosti či prožitky mohou ovlivnit člověka pozitivně a volba profese (studijního oboru na vysoké škole) je povzbuzována ochotou a chutí něco změnit. Respondenti ale také mluvili o tom, že potřebují učit, aby dosáhli určitého pocitu uspokojení a sebe-realizace. Několik z nich tuto potřebu vysvětlili na vlastních příkladech. U pozitivních faktorů bylo mnoho různých názorů a odpovědí, ale u negativních se většina dotázaných shodla na třech základních demotivačních faktorech. Některé z těchto faktorů znali ještě předtím, než začali studovat učitelský obor, nicméně některé faktory se odkryly až po povinných praxích nebo celkově během studia na pedagogické fakultě.

Na základě dat ze třetí kategorie lze říci, že někteří respondenti mají dokonce zkušenosti s prolínáním učitelské profese do jejich osobního života. Vnímání učitelské profese a názory na vlastní osobu jsou podle respondentů ovlivňovány z velké části okolím a celkovým společenským statutem učitelské profese.

Ze čtvrté kategorie vyplývá, že vliv na vnímání své identity má i ztotožnění se s univerzitou a pedagogickou fakultou. Univerzita Palackého v Olomouci je jejími studenty vnímána jako prestižní, někteří jsou dokonce hrdí, že studovali na této univerzitě. Z výsledků dále vyplývá, že vyučující na pedagogické fakultě jsou pro některé respondenty vzor, jaký být učitel, pro jiné odstrašující případ. Respondenti se na samotnou výuku na pedagogické fakultě dívají spíše kriticky, rádi by něco na studiu změnili, nastavili jinak. Ačkoliv by se všichni respondenti cítili být připraveni vykonávat funkci pedagogického pracovníka/učitelskou profesi na základní nebo střední škole, tak někteří o učitelské profesi pochybují a částečně tak potlačují svoji osobní identitu na úkor vyšších výdělků a společenského statusu.

Článek je dílčím výstupem projektu 4110/91/91419141 Utváření profesní identity studentů Pedagogické fakulty UP v Olomouci.

Literatura

Andrysová, P. (2016). *Osobnostní učitelství*. Olomouc: UP.

Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.

Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál.

Hrdá, M. & Šíp, R. (2011). *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu. Pole napětí, změn a začlenění*. 1. vyd. Brno: MU.

Strauss, A., L. & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert.

Švaříček, R. & Šedová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál.

Kontakt:

Mgr. Ondřej Duda

Ústav cizích jazyků, Ústav pedagogiky a sociálních studií

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

E-mail: ondrej.duda@upol.cz

Mgr. Ondřej Duda je doktorandem na Ústavu školství a sociálních studií na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a současně pracuje jako odborný asistent na Ústavu cizích jazyků Pedagogické fakulty UP. Mezi jeho odborné zájmy mj. patří sociolingvistika a rozvoj profesních kompetencí studentů učitelství a učitelů anglického jazyka.